

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในการศึกษาประวัติศาสตร์สตรีในสังคมไทย ที่มีการค้นคว้าและวิจัยแพร่หลาย อยู่ในเวลานี้ โครงสร้างและเนื้อหาของการศึกษาส่วนใหญ่ เน้นการแสดงให้เห็น พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงบทบาทและสถานภาพของสตรีไทย การศึกษาดังกล่าวมีผลในการสร้างความรู้ความเข้าใจภาพลักษณ์ของสตรีในสังคมไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กระนั้นก็ตาม ยังมีประเด็นที่น่าสนใจศึกษาที่กว้างขวางมากขึ้น กล่าวคือในฐานะที่สตรีเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างสตรีกับสังคมเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งนี้เพราะในแต่ละยุคสมัย สังคมจะมีกระบวนการอบรมบ่มเพาะและจัดเกลาสตรีในกลุ่มสังคมต่าง ๆ ให้ความสำคัญประเพณีปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามการคาดหวังของสังคม โดยเป้าหมายของการบ่มเพาะนั้น ก็เพื่อจะจัดวางสตรีให้มีสถานภาพและบทบาทตามความคาดหวังของสังคมนั่นเอง ดังนั้นการพิจารณาถึงความคาดหวังของสังคมที่มีต่อบทบาทของสตรีจึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาและค้นคว้าอย่างยิ่ง

โดยเฉพาะการศึกษาประวัติศาสตร์สตรีในช่วงสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2481-2487) เป็นช่วงสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ด้วยการขึ้นนโยบาย "สร้างชาติ" นโยบายดังกล่าวได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสตรีในฐานะที่สตรีเป็นส่วนหนึ่งของชาติ งานวิจัยเท่าที่ผ่านมามีข้อสรุปว่า สมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในฐานะและบทบาทของสตรีได้รับการยกย่องให้มีระดับสูงกว่าที่เคยเป็นมา สตรีได้รับการยกย่องว่ามีความสามารถและมีฐานะสูงขึ้น โดยพิจารณาจากมีการตั้งกองทหารหญิง การส่งเสริมบทบาททางสังคมของสตรีและการยกย่องสตรีในครอบครัว นอกจากนี้รัฐบาลได้จัดตั้งสำนักงานวัฒนธรรมฝ่ายหญิงขึ้น เพื่อให้สตรีมีบทบาททางสังคม ข้อสรุปดังกล่าวเป็นกระแสหลักของการศึกษาเรื่องสตรีในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยกล่าวถึงสตรีสมัยสร้างชาติ

อย่างกว้าง ๆ ไม่ได้ศึกษารายละเอียด ทั้งนี้เพราะงานวิจัยกลุ่มนี้มุ่งศึกษาเหตุการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมสมัยสร้างชาติในเชิงภาพรวมมากกว่า งานวิจัยเหล่านี้ได้แก่ งานของแฉมสุข นุ่มนนท์ (2519) "เมืองไทยยุคเชื้อผู้นำ" วิทยานิพนธ์ประวัติศาสตร์ระดับปริญญาโทของครุณี บุญภิบาล (2520) "บทบาทของไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2" และเทียมจันทร์ อำนวย (2522) เรื่อง "บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487)" เป็นต้น

ในระยะไม่นานมานี้มีงานการศึกษาเรื่องสตรีไทยในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามโดยตรง ที่สำคัญได้แก่ งานเขียนของนันทิรา ขำภิบาล (2531) "นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป.พิบูลสงคราม พ.ศ.2481-2487" งานวิจัยชิ้นนี้ได้พยายามอธิบายว่า ในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป.พิบูลสงคราม รัฐบาลได้มีนโยบายเด่นชัด ที่จะยกฐานะของสตรีไทยให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ และสนับสนุนให้สตรีไทยออกมามีบทบาทในสังคม เศรษฐกิจ และการป้องกันประเทศ และให้สังคมยอมรับสถานภาพของสตรี ดังจะเห็นได้จากการส่งเสริมการศึกษาและการประกอบอาชีพของสตรี การประกาศคุ้มครองสิทธิของสตรี การประกาศเรื่องวัฒนธรรมคัวเมีย ตลอดจนจัดตั้งองค์กรต่าง ๆ ให้สตรีเข้าไปมีส่วนร่วม เช่น กองอาสาชาติ ยูวารี และกองทหารหญิง เป็นต้น นอกจากนี้ผู้ศึกษายังได้พยายามอธิบายถึงปัจจัยที่สำคัญของนโยบายเกี่ยวกับสตรีในสมัยดังกล่าว ซึ่งได้แก่ ทศนคติส่วนตัวของจอมพล ป.พิบูลสงครามที่มีต่อสตรีไทย นโยบายสร้างชาติอันเป็นนโยบายหลักของการบริหารประเทศในสมัยนั้น และการที่ประเทศไทยต้องอยู่ในภาวะสงคราม

อย่างไรก็ตาม แม้การศึกษาเรื่องดังกล่าวจะพยายามพิจารณาลงไปลึกซึ้งถึงที่มาของการดำเนินนโยบายพัฒนาสตรีของ จอมพล.พิบูลสงคราม โดยให้รายละเอียดของการดำเนินนโยบายอย่างชัดเจน สตรีที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายดังกล่าว แต่งานวิจัยชิ้นนี้ก็ยังมีติดอยู่กับแนวคิดกระแสหลักที่ยังคงปรากฏอยู่กล่าวคือ การชี้ให้เห็นแต่เพียงด้านเดียวว่า การดำเนินนโยบายเกี่ยวกับสตรีไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นจุดเริ่มต้นอันสำคัญในการยกย่องฐานะของสตรี

ในความคิดเห็นของผู้เขียน สาเหตุที่ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์เรื่องสตรีในสังคมไทยช่วง พ.ศ.2481-2487 ยังคงยึดติดกับแนวคิดกระแสหลักดังกล่าวน่าจะเกิดจาก

การที่ยังไม่มีการวิจัยอย่างลึกซึ้งถึงความคาดหวังของสังคมต่อบทบาทของสตรีภายใต้บริบททางสังคมในช่วงเวลานั้น

งานศึกษาของ สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา (2534) "สถานภาพทางสังคมของสตรีไทยในสมัยปฏิรูป" ชี้ให้เห็นว่าความคาดหวังของสังคมที่มีต่อสตรีนั้นมีความเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะของสังคม โดยกำหนดช่วงระยะเวลาของการปรับปรุงประเทศเข้าสู่สมัยใหม่ (สมัยการปฏิรูปประเทศ) เป็นตัวอย่างในการศึกษาลักษณะสังคมของยุคสมัยนี้คาดหวังให้สตรีปรับภระในบ้่านให้สอดคล้องกับการปฏิรูปสังคม กล่าวคือ สตรีในสมัยปฏิรูปประเทศสังคมไทยคาดหวังให้สตรีเป็นเมีย แม่และแม่บ้านที่มีประสิทธิภาพ ในงานวิจัยชิ้นนี้สุวดี ยังได้เสนอว่า สังคมไทยในช่วงการปฏิรูปประเทศตอนปลาย สตรีกลุ่มหนึ่งที่มีโอกาสรับการศึกษาแบบใหม่ เริ่มตระหนักถึงความเป็นรองทางสถานภาพของเพศหญิง และเริ่มเรียกร้องความเสมอภาค ดังปรากฏหลักฐานการเรียกร้องให้มีการแก้ไขประเด็นต่าง ๆ ที่เห็นว่ายังไม่เป็นธรรมต่อสตรีบนหน้าหนังสือพิมพ์สตรี และมีขึ้นอย่างต่อเนื่องกันจนถึงช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

การศึกษาของศิริพร สะระครบาเน็ค (2526) "การเรียกร้องสิทธิสตรีของหญิงไทย (2398-2475)" ระบุว่า บรรยายากศทางการเมืองช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 นั้น เป็นช่วง "ยุคมืด" ทางการเมือง ส่งผลให้กระแสการเรียกร้องสิทธิสตรี ซึ่งปรากฏในระยะก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในระยะแรก ๆ เปลี่ยนแปลงไป การพยายามร่วมมือกันระหว่างสตรีชั้นกลางและสตรีกรรมกรก็พลอยชะงักไปด้วย การเปลี่ยนแปลงฐานะสตรีในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งเป็นในรูปแบบของการ "ร้องขอ" ของหญิงที่อยู่ในชนชั้นปกครอง และมีความสัมพันธ์อันดีกับชายชั้นปกครองมากกว่าจะเป็นการ "เรียกร้อง" ของสตรีและในช่วง "ยุคมืด" ทางการเมืองนี้เองที่มีการนำอุดมการณ์แม่บ้าน (housewife ideology) เข้ามาเผยแพร่แก่สตรีไทย โดยเฉพาะในสตรีชั้นกลาง วิชาคหกรรมศาสตร์แพร่หลายเข้าไปในวิทยาลัยและโรงเรียนสตรีชั้นกลางที่มีการศึกษากลุ่มหนึ่ง ซึ่งเคยเป็นผู้นำในการเรียกร้องสิทธิสตรีก็ถูกอบรมให้เป็นศรีภรรยาและแม่ที่ดีอีกครั้งหนึ่ง

จากงาน 2 ชิ้น ดังกล่าว รวมทั้งการศึกษาและค้นคว้าข้อมูล และหลักฐานเบื้องต้นที่ปรากฏในช่วงสมัย พ.ศ.2481-2487 ทำให้พบว่า ความคาดหวังของสังคมที่มี

ต่อสตรีแทบจะไม่แตกต่างจากยุคปฏิรูปมากนัก โดยสังคมไทยในสมัยสร้างชาติยังคงเน้นบทบาทและฐานะของเมียและแม่ โดยมีรัฐบาลเป็นผู้กำหนดและหามาตรการเพื่อควบคุมสตรีให้มีบทบาทตามความคาดหวังของสังคม กระแสในสมัยปลายสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และช่วงแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งสตรีจำนวนหนึ่งได้รับการส่งเสริมให้ออกมามีอาชีพนอกบ้าน รวมทั้งมีการเรียกร้องสิทธิสตรีที่มีแนวทางการต่อสู้ที่เป็นระบบมากขึ้นได้เปลี่ยนแปลงไป โดยในสมัยสร้างชาติกระแสเรียกร้องสิทธิสตรีที่เคยปรากฏบนหน้าหนังสือพิมพ์ได้ลดบทบาทลง

ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาว่าทำไมในช่วงสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม แนวคิดเกี่ยวกับสตรีที่ระบุให้สตรีต้องอยู่กับเหย้าเฝ้าเรือนเพื่อเลี้ยงลูก การเป็นสตรีก็คือการเป็นแม่และเมียกลับได้รับการเน้นมากขึ้น ด้วยเหตุนี้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงพยายามศึกษาถึงความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ พ.ศ. 2481-2487 โดยพยายามชี้ให้เห็นว่า นโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ทำให้กระแสความคาดหวังต่อบทบาทและฐานะของสตรีในการเป็นเมียและแม่ที่มีคุณภาพปรากฏเป็นรูปธรรมเด่นชัด โดยปัญญาชนฝ่ายรัฐได้พยายามเผยแพร่ความคาดหวังนี้หลาย ๆ รูปแบบ จนเป็นที่ยอมรับของบุคคลหลายฝ่ายของสังคม จึงอาจกล่าวได้ว่ากระแสความคาดหวังต่อฐานะและบทบาทของสตรีดังกล่าวเป็นความคาดหวังกระแสหลักที่ปรากฏในสังคมไทย

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้สังคมไทยในสมัยสร้างชาติสร้างความคาดหวังต่อบทบาทของสตรีในการเป็น "แม่และเมียที่ดี"
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์วิธีการของรัฐบาลสมัยสร้างชาติในการปลูกฝังอุดมการณ์แม่เรือน เพื่อเน้นความเป็นแม่และเมียที่ดี
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ว่า ความคาดหวังของสังคมอันเป็นผลกระทบของนโยบายสร้างชาติ ส่งผลต่อบทบาทสตรีโดยเฉพาะบทบาททางการศึกษาและการประกอบอาชีพ รวมทั้งบทบาททางด้านสังคมในกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมลักษณะใด

สมมติฐาน

ในสมัยสร้างชาติ จอมพล ป.พิบูลสงคราม และปัญญาชนของรัฐได้วางแนวทาง เพื่อชักจูงและควบคุมสตรีให้เป็นแม่และเมียที่ดี อันเป็นบทบาทที่สอดคล้องกับนโยบายสร้างชาติ ทั้งนี้โดยการสร้างอุดมการณ์แม่เรือนที่มีเป้าหมายกำหนดบทบาทและพฤติกรรมของสตรี ให้ดำเนินไปตามความคาดหวังของสังคม

คำจำกัดความ

"อุดมการณ์แม่เรือน" เป็นคำที่ผู้เขียนใช้เพื่อแสดงถึง การที่รัฐสมัยสร้างชาติ พยายามสร้างกลไกสำคัญ เพื่อเผยแพร่และปลูกฝังความคิดความเชื่อ เพื่อให้สตรีและสังคม โดยทั่วไปยอมรับบทบาทของตนในฐานะ เมียและแม่ซึ่งมีหน้าที่หลักในบ้านเรือน ผู้เขียน เลือกใช้คำนี้ เนื่องจากเอกสารชั้นต้นเกี่ยวกับการเชิดชูบทบาทเมียและแม่ในสมัยสร้างชาติ มักปรากฏคำว่า "แม่เรือน" อยู่โดยทั่วไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจประวัติศาสตร์สตรีไทยสมัยสร้างชาติ
2. เป็นการขยายขอบเขตแห่งความรู้ทางประวัติศาสตร์สตรีไทย
3. เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าและวิจัยประวัติศาสตร์สตรีทั้งในอดีต ปัจจุบัน

และอนาคต